

Egedy Gergely

MEGYE VAGY ORSZÁG?

· ASBÓTH JÁNOS A KÖZIGAZGATÁSRÓL ·

A magyar konzervatív gondolkodás történetében vörös fonalként húzódik végig az erős állam követelése, 1867 előtt azonban a szuverenitás korlátozottsága, vagy épp 1849 után a teljes hiánya miatt ez az igény roppant nehezen volt képviselhető és védhető. A stabilitás és a kontinuitás iránti konzervatív elkötelezettség és az önrendelkezéshez fűződő magyar érdek ugyanis kibékíthetetlenül ütközött egymással az idegen dinasztia és a nemzet sajnálatos szembenállása miatt. Emlekezetes, hogy a tehetséges fiatal konzervatív reformer, gróf Dessewffy Aurél az 1830-as évek végén a központi hatalom megszilárdítása mellett állt ki, ami viszont óhatatlanul Bécs hatalmának az erősítését jelentette a vármegyékbe összpontosuló nemzeti ellenállással szemben. („Meggyőződésem szerint hathatós és nem nominális kormányra van szüksége a nemzeteknek, hogy boldoguljanak, statusemberekre és nem prókátorokra, hogy nagyok és erősek legyenek.”)¹ Nem is tudott szélesebb támogatást szerezni.

SZEMBEFORDULÁS A TRADÍCIÓVAL

Az 1867-es kiegyezés gyökeres változást hozott, s az 1870-es évekre az új magyar parlament napirendjére került a központi hatalom és a vármegyék viszonyának az átalakítása. A vitákban a változások ellenfelei, a régi megyerendszer hívei elhamarkodottnak nevezték ezt a törekvést, Asbóth János viszont, a korszak legnagyobb formátumú konzervatív gondolkodója, aki az 1875-ben publikált *Magyar Conservatív Politika*val tette ismertté a nevét, úgy látta, hogy „ha valaha volt Magyarországon reform, amely nem volt improvisatio, akkor ez az.”²

¹ DESSEWFFY 1841: 170.

² ASBÓTH 1891: 5. A *Magyar Conservatív Politika* rövid áttekintéséhez: EGEDY 2022a. A magyar konzervativizmus előzményeihez lásd: SZENTPÉTERI NAGY 2024.

E tanulmányban, a szigorú területi keretekre tekintettel, az egyébként is jól feldolgozott eseménytörténetbe nem kívánunk részletesen belebocsátkozni, elég felidézni, hogy Stipta István, a neves jogtörténész kiemeli: a magyar állam modernizálását a dualizmus időszakában nagymértékben hátráltatta „a hagyományos szerveinkhez, mindenekelőtt a vármegyékhez kötődő ellentmondásos viszony”. Ez magyarázza, írja, hogy felerősödtek a régi megyei autonómia felszámolására irányuló törekvések, de lépni csak akkor lehetett volna, ha elvi síkon eldöntik, hogyan illesszék össze a centralizációt és az önkormányzatiságot.³ Bár a közigazgatási bizottságokról intézkedő 1876-os törvény hozott némi előrelépést, egészében véve a két fentebbi elv harmonikus összeegyeztetése elmaradt. A konzervatívok nézőpontjából az alapvető dilemma abban állt, hogy a nemzeti szuverenitás csaknem teljes helyreállítása után az értékrendjükben „magértéknek” számító államot korlátozhatja-e a vármegyék évszázadokon át őrzött autonómiája. Ez óhatatlanul a hagyományhoz való viszony kérdését is felvetette. Az alábbiakban arra teszünk kísérletet, hogy Asbóth eszmetörténeti szempontból is figyelemre méltó érvelését áttekintsük. „Semmi sem lehet érdekesebb, mint az eszmék fejlődésének története” – írja a neves gondolkodó, s e zsel e sorok szerzője is maximálisan egyetért.⁴

SENNYEY AZ „ÁZSIAI ÁLLAPOTOKRÓL”

Az „államosítási eszme” fejlődéséről szólva Asbóth – tagadhatatlanul kissé egyoldalúan – az általa politikailag támogatott Sennyey Pál fellépését állítja középpontba. A „fekete báróként” emlegetett politikus a Deák-pártból a balközéppel történt fúzió (1875) után kivált konzervatív csoport, a ’67-es alapon álló úgynevezett Mérsékelt Ellenzék vezére volt.⁵ Abban persze nem túloz Asbóth, hogy Sennyey valóban kiemelkedő szerepet vállalt közigazgatásunk reformjában, a központi hatalom erősítésének szükségessége mellett állva ki. A magyar közigazgatást jellemezve ő már 1873-ban „ázsiai állapotokról” beszélt; e kifejezése „országos jelszavá vált”, Asbóth szavaival élve. Jelentőségére tekintettel érdemes idéznünk a báró 1875 januárjában mondott, elhíresült parlamenti beszédéből.

„Szükségese nek tartom az állam közigazgatásának egyszerűsítését [...] és akénti berendezését, hogy az állam érdekeinek föntartása és törvényeinek pontos

³ STIPTA 1995.

⁴ A reform előzményei, in ASBÓTH 1891: 6.

⁵ Sennyey Pál szerepéhez: GRATZ 1934: I. 145–149.

végrehajtása [...] biztosíttassék és előmozdítottassék [...]” Ehhez még hozzátette, hogy a „centrifugális elemekkel szemben [...] nekünk az állam egységét, föntségét, ha szükséges, még hatalommal is fönn kell tartanunk”.⁶ A konzervatívok képviselőjében Sennyey tehát egyértelműen állást foglalt a régi megyei autonómia korlátozása mellett. Lényegében ugyanez az álláspont jelent meg az általa irányított, Asbóthot is a soraiban tudó Mérsékelt Ellenzék 1875-ben kiadott hivatalos „zempléni pontjaiban” is. A pártprogram alapját az a követelés alkotta, hogy a vármegyei tisztviselőket ne helyben válasszák meg, hanem a budapesti kormány nevezze ki őket, hogy ezáltal mentesek lehessenek mindenfajta lokális elkötelezettségtől. E lépéssel a vármegyéket kulcsfontosságú jogosítványuktól kívánták megfosztani.

Történeti visszatekintésében Asbóth kiemeli: Sennyey és csoportja a többi ellenzéki erővel folytatott fuzionálási tárgyalásokon következetesen ragaszkodott a tisztviselők állami kinevezéséhez. Kállay Béni, a konzervatívok egyik jeles képviselője, John Stuart Mill szabadságról szóló híres esszéjének fordítója, később közös pénzügyminiszter és Bosznia-Hercegovina kormányzója kijelentette: „a tisztviselők kinevezésével meg lehet csinálni, anélkül nem kell megcsinálni a fusiót.”⁷ Szavai pontosan jelzik, hogy a jobboldali ellenzék legfontosabb program-pontjává a közigazgatási reform véghezvitele vált; a konzervatívok meg voltak győződve arról, írja Asbóth, hogy pártjuk „evvel az elvvel a fusio nélkül erősebb, mint a fusióval ez elv nélkül”.⁸ 1880-tól ezt a követelést gróf Apponyi Albert, a „nemzeti” ellenzék új vezére is átvette, de az egyesült ellenzék tagjainak többsége elzárkózott ettől. A konzervatívok tehát nem tudták keresztülvinni az akaratukat, de Asbóth azzal vigasztalta magát, hogy „az eszmék küzdelmében a történelem nem fogja csekélyleni a Sennyey-pártot”.⁹

A kinevezett és állandó tisztviselői kar követelése az ő írásaiban is kulcsszerepet kapott. Az 1872-ben alapított, konzervatív szellemiségű *Magyar Politika* című folyóirat hasábjain 1875-ben számos cikket közölt e témában, s ezekből 1891-ben, néhány más írással kiegészítve, önálló kötetet is készített *A közigazgatási reform. Visszapillantás az államosítási eszme fejlődésére* címmel. Jegyezzük meg, hogy álláspontját, beleillesztve a magyar politikai konzervativizmus megteremtésének heroikus kísérletébe, már *Magyar Conservativ Politika* című könyvében is egyértelműen körvonalazta – felfogását ezen írások alapján próbáljuk meg rekonstruálni!

⁶ Idézi ASBÓTH 1891: 7.

⁷ A reform és a pártok, in ASBÓTH 1891: 38.

⁸ ASBÓTH 1891: 41.

⁹ A reform előzményei, in ASBÓTH 1891: 10.

CLIQUE-ÉRDEK VAGY KÖZÉRDEK?

Asbóth érvelése logikus és meglehetősen meggyőző. Kiindulópontjának tömör és találó érzékeltetésére a tekintélyes centralista politikust, Szalay Lászlót idézi: „Van valami, a mi több a megyénél, és ezen valami az ország.”¹⁰ Nevezetes művét, a *Magyar Conservatív Politikát* a liberalizmus bírálataira építette, és a közigazgatási reformról kibontakozott vitában is a sajátos, historizáló-közjogias magyar liberális tradíciót tette felelőssé azért, hogy a közvélemény a megyét „szent és tökéletes intézménynek” tekintette. (Lényegében egyetértve Kemény Zsigmonddal, aki így fogalmazott: „a megyerendszer tiszteletet érdemelt [...] azonban tisztelet helyett bálványimádásban részesült.”)¹¹ Természetesen Asbóth is elismeri, hogy a megyék ellenállása fontos szerepet töltött be Bécs abszolutista törekvéseivel szemben, de szerinte az Andrassy-kormány nem mérte fel, hogy a helyzet megváltozása, szuverenitásunk nagy fokú kibővülése új követelményeket támasztott. Jelentéktelen változtatásoktól eltekintve Andrassy a lényeghez nem nyúlt hozzá: a megyei tisztviselőket a megyei közgyűlések kezében hagyta.¹² A magyar érdek azonban azt követeli, mutatott rá Asbóth, hogy „a közigazgatási szervezet állandóan alkalmazott és a magyar államhatalomnak alárendelt tisztviselőkből álljon”.¹³ A tisztviselők állandó cserélgetése, „időről időre választása” mellett ugyanis „a jó közigazgatás teljes lehetetlenség”. Miért?

Kézenfekvő a válasz. Nincs az országban olyan naiv ember, fejt ki, aki ne gondolná, hogy „a tisztviselők megválasztásában hasznavehetőségük volna a döntő”. Kizárólag a családi befolyás és a „párttekintet” számít. Emiatt a tisztviselőnek egyáltalán nem az az érdeke, hogy valóban hasznossá váljon, hanem sokkal inkább az, hogy *clique*-célokat szolgáljon. Ez nyilvánvalóan ütközik a közszolgálat alapvető funkciójával, a közérdekűséggel.¹⁴ A tisztviselő pozíciója azonban még így is ingatag marad, s ha pedig, kivételesen, valaki mégsem hajlandó a családi és a politikai szempontokat a szakmaiak elé helyezni, akkor biztos lehet abban, hogy a következő választáson nem fogják jelölni. Így viszont „szakember nem képződhetik” – hangsúlyozza Asbóth, és nehéz lenne vitatkozni vele.¹⁵

¹⁰ A nemzeti szempont és a közigazgatási érdek, in ASBÓTH 1891: 14.

¹¹ KEMÉNY 1982a: 250.

¹² ASBÓTH 1875: 76–77. Részletesebben: EGEDY 2022b.

¹³ A nemzeti szempont és a közigazgatási érdek, in ASBÓTH 1891: 14.

¹⁴ TAKÁCS 2013b: 40–41.

¹⁵ A nemzeti szempont és a közigazgatási érdek, in ASBÓTH 1891: 16.

Más lenne a helyzet akkor, legalábbis a jeles gondolkodó reményei szerint, ha a tisztviselők állandó kinevezést kapnának. Ekkor „emancipálva lennének” minden külső befolyás alól, az előmenetelük nem függne többé a külső körülményeiktől. Ennek kapcsán Asbóth azt is javasolja, hogy szakítsanak azon rendszerrel, „mely az iskolából teszi az embereket a minisztériumba”; ehelyett ő mindenkinek előfeltétellé tenne néhány éves vidéki közigazgatási szolgálatot.¹⁶ A szakemberré váláshoz ugyanis nem elég az iskola, ahhoz „állandó gyakorlat” szükséges – szögezi le. (Összhangban azzal, tegyük hozzá, hogy a konzervatív gondolkodás a gyakorlatban szerzett tapasztalatokat többre tartja az elméleti megfontolásoknál.) Összességében három nyomós indokot emel ki a kiegyezés nyomán előállt helyzet átalakítására: a közigazgatási reform olcsóbbá tenné az államigazgatás működtetését, erősítené a magyar állam hatalmát és – harmadik dimenziót is bekapcsolva az érvelésbe – megszüntetné azt a lehetőséget, hogy „a nemzetiségi igazgatás a magyar helyhatóság tisztviselői apparátusával dolgozhassék a magyar állam ellen”.¹⁷ Nézzük meg ezeket közelebbről is!

A VÁRMEGYEI REFORM HÁRMAS CÉLJA

Ami az elsőként említett szempontot, a pénzügyit illeti, azt Asbóth nem tartja a legfontosabbnak, de azért tárgyalja, mert a változás ellenfelei sokszor épp erre hivatkoznak. Érvelésében rámutat, hogy a régi rendszer valójában nagyon drága, mert a minisztériumok, jó okkal, nem bíztak meg a választott helyi tisztviselőkben. Ezért aztán mindegyikük „iparkodott magának exponált közegeket teremteni a helyhatósági tisztviselők mellett”, és így „külön miniszteri közegek állítottak föl a megyei közegek mellett”, aminek az eredményeképp „egy jó szervezet helyett, egymás mellett [...] két elégtelen működött, és ennyiben bátran lehet mondani, hogy éppen a municipalismus okozott tetemes költségszaporítást”.¹⁸ A pénzügyi takarékosság jegyében indítványozza a főispáni és az alispáni pozíció egyesítését is.

A második célt, az állam megszilárdítását illetően Asbóth hangsúlyozza, hogy a konzervatív ellenzék mindig kész volt a pártérdeket a közérdek alá rendelni; ellenkező esetben valójában abban lenne érdekelt, hogy minél gyengébb maradjon a kormányzat. Ezért állt ki Sennyeyvel együtt amellest, hogy a kormánynak „megadassanak a szükséges eszközök” a határozott cselekvéshez. És a legfontosabb eszköz éppen a közigazgatás. Ahogy a kiváló alkotmányjogász, Takács Albert

¹⁶ Központi igazgatás, in ASBÓTH 1891: 30.

¹⁷ A nemzeti szempont és a közigazgatási érdek, in ASBÓTH 1891: 16.

¹⁸ A pénzügyi szempont, in ASBÓTH 1891: 12–13.

hangsúlyozza: a közigazgatás ad az államnak „tartós és szilárd szerkezetet”, az államnak tehát „közigazgatási államnak” kell lennie. Ez viszont nem azonos a „bürokratikus állammal”.¹⁹ Sennyey maga is esküdt ellensége volt mindenféle bürokratikus centralizációnak, fellépése mögött tehát nem húzódott meg semmi effajta szándék – emlékeztet Asbóth. Sajat konzervatív szemléletének lényegét e vonatkozásban is összefoglalja, kijelentve, hogy a konzervativizmus nem „a hátramenés” politikája, hanem azé a felfogásé, amely mindent alárendel „a magyar állam consolidatiojának”.²⁰ A *Magyar Conservatív Politikában* úgy fogalmazza meg ugyanezt a gondolatot, hogy olyan „közigazgatási gépezetre” van szükség, amelyet „egy eszme, a magyar állam eszméje” szolgálatába lehet állítani.²¹ Takács Albert joggal jegyzi meg, hogy vannak eszmék, amelyek csak a konzervatív gondolkodásban alakulhatnak ki – Asbóth számára a magyar állam eszméje természetes módon fakadt konzervativizmusából.²² Sokatmondó, hogy a „régii municipalizmus” visszaszorításáért folytatott küzdelmet az „egységes állameszméért” vívott harcnak nevezi.²³ Ez a meggyőződése szorosan összekapcsolódott a dualista rendszer következetes, egész életében képviselt védelmével, mert a magyar érdekekkel ellentétesnek találta a radikális függetlenségpártiak azon „kossuthista” érvelését, miszerint ’67 után a vármegyék maradtak a nemzeti szuverenitás utolsó bástyái.

De nem járna-e mégis nagy veszélyekkel a központosítás, a vármegyék erejének a megtörése? Sokan vannak, ismeri el Asbóth, akik az általa fentebb megjelölt három célt elviekben készséggel elfogadják, ám arra mégsem hajlandók, hogy „a helyhatósági autonómiának ősi intézményeiről” lemondjanak. Az ő válasza erre az, hogy nála senki sem lehet az önkormányzat eszméjének nagyobb barátja. Sőt, arra is kész, hogy a három említett cél mellé az autonómia védelmét negyediként felvegye.²⁴ Azoknak pedig, akik nagyon félnek attól, hogy a közigazgatás átalakítása nyomán a központi hatalom túlságosan megerősödik, a figyelmébe ajánlja a parlamentarizmus működését. „A biztosítékot a parlamentben és a miniszteri felelősségben találjuk” – olvashatjuk megnyugtatóra szánt szavait. Ezek világosan tükrözik, hogy Asbóth konzervativizmusa a jogállam elfogadására épült, és nem zárkózott el a hatalom korlátozásától. A politikai intézményrendszer liberális alapjai szervesen integrálódtak a magyar államot középpontba állító konzervativizmusába. Az államhatalom egységének elvét nem látta ellentétesnek

¹⁹ TAKÁCS 2013a: 14.

²⁰ A nemzeti szempont és a közigazgatási érdek, in ASBÓTH 1891: 17.

²¹ ASBÓTH 1875: 77.

²² TAKÁCS 2024: 30.

²³ A reform előzményei, in ASBÓTH 1891: 6.

²⁴ Az autonómia, in ASBÓTH 1891: 22.

a hatalommegosztás elvével, amelyet Takács Albert „*par excellence* konzervatív eszmének” nevez.²⁵ Amíg persze ezek az intézményi eszközök nem álltak a rendelkezésünkre, fűzi hozzá Asbóth, addig valóban volt értelme annak, hogy a kormánytól megtagadjuk „a kormányzásra szükséges hatalmat, jöllehet ez akkor is visszasság lehetett”. De ’67 után ennek már nincs értelme – folytatja. Mert ha olyan hatalmat tételezünk fel, amely a parlament működését megghiúsítaná, „ez bizonyára nem respektálná a megyék mostani jogait sem és azokban akadályt nem találna.”²⁶

Ám a kérdésnek van egy másik dimenziója is. A régi rendszer nemcsak „a magyar állam lételét” veszélyezteti, figyelmeztet Asbóth, hanem az önkormányzat tényleges működését is megbénítja. S ne legyenek illúzióink, fejt ki: akik a kiegyezést követően is a megyék csorbíthatlan jogköre mellett állnak ki, azok valójában a „*clique*-hatalomhoz” ragaszkodnak. „A helyi érdekek ápolása csak hazugság, az önkormányzat csak *fictio* a mostani állapotban” – hangsúlyozza. A jelenlegi rendszerben hiába panaszkodunk tisztviselőink ellen – „a vizsgálat és eredménye úgy vész el, mint homokban a patak”. De legyenek egyszer csak a kormány alkalmazottai a tisztviselők, ez nem fog menni! Azonnal a kormány és a közönség kettős ellenőrzése alá kerülnek. Az új rendszerben viszont szerinte bővíteni lehetne a megyei közgyűlés politikai véleménynyilvánításra vonatkozó jogait: e testület „a törvények és a localis érdekek határain belül határozhatna és statutumokat hozhatna, mert nem vagyunk barátai a bureaucraticus kaptafának és mindenütt érvényesíteni akarjuk a helyi viszonyokat, amelyeket legjobban képviselend a közgyűlés.”²⁷ Állítását konzervativizmusa hitelesíti, hiszen ez olyan eszmerendszer, amely valóban nem híve az etatista centralizációnak.

Az önkormányzat tisztviselői karának nemzetiségpolitikai vetületéről Asbóth többet mond a *Magyar Conservativ Politikában*, mint a *Magyar Politika* hasábjain. A régi vármegyei igazgatás és az új, 1868-as nemzetiségi törvény összekapcsolódása szerinte igen veszélyes helyzetet teremtett az államigazgatásban. „A nemzetiségi egyenjogúság elve együttvéve a megyei autonómia elvével nemzetiségi rongyokra szakította az országot” – olvashatjuk sommás véleményét.²⁸ E helyzet következményeképp Magyarország megyéinek többségében már szinte törvénysértésnek számít magyar főispánt kinevezni, panaszolja; „mindenesetre törvényes előnye” van a nem magyarnak az ily megyékben, és a magyar a törvényes magyar

²⁵ TAKÁCS 2024: 30. Takács figyelmeztet a hatalommegosztás és a hatalmi ágak technikai elválasztásának különbségére.

²⁶ A nemzeti szempont és a közigazgatási érdek, in ASBÓTH 1891: 18–19.

²⁷ Az autonómia, in ASBÓTH 1891: 25.

²⁸ ASBÓTH 1875: 75.

államhatalomnál talál a legkevésbé védelmet. A nemzetiségi megyékben a magyar államhatalom „lába alól a gyékényt teljesen elhúzták”.²⁹ Számos körzetben a magyar állam érdekei így annak nyílt ellenségeire vannak bízva – állítja. Asbóth megítélése szerint ez a helyzet perspektivikusan a nemzetiségeknek sem jó, mert a Kárpát-medencében egyedül az államalkotó magyarság képes az ő biztonságot is garantálni. E felfogásának gyökereit egészen Kemény Zsigmondig vezethetjük vissza, aki *Még egy szó a forradalom után* című nevezetes írásában (1851) kifejtette: a magyar politikai nemzetnek a történeti alkotmányra támaszkodó fogalma lehetővé tette, hogy a magyar államnak a nem magyar etnikumúak is a részeseivé váljanak.³⁰

A NÉPNEVELÉSI FUNKCIÓ ÉS A „CULTURÁLLAM”

Asbóth szót emelt a közigazgatási bíraskodás fontossága mellett is. 1875 áprilisában publikált cikkében kifejtette: az országgyűlés megfelelő szerv ugyan „az ország nagy jogainak megóvására”, de az egyes polgárok csak akkor érezhetik úgy, hogy „jogállamban, rendezett államban” élnek, ha egyedi eseteikben is számíthatnak a jogbiztonságra. Saját kora Magyarországon azonban „nincs a közigazgatásnak olyan köre, melynek csak legtágabb körvonalaira nézve is rendszeres szabályzatokkal dicsekedhetnénk”.³¹ S akiket sérelem ér az önkényes jogalkalmazás miatt, aligha fordulhatnak panaszukkal a minisztériumokhoz. „Óhajtjuk, és a nálunk uralkodó anarchiával szemben óhajtunk, hogy a közigazgatás nálunk is jogi alapokra fektetessék, és mivel ezt óhajtjuk, óhajtunk a közigazgatási törvénykezés szervezését is” – így összegzi a jeles gondolkodó a kívánságát.³² Asbóth a közigazgatási bíróság gondolatának egyik szellemi úttörője volt, idézett cikke után két évvel, 1877-ben Concha Győző publikált erről egy tanulmányt, de a Közigazgatási Bíróságot csak 1896-ban hozták létre.³³

A közigazgatás reformjáról szólva Asbóth egy ritkán említett funkcióra is felhívja a figyelmet, a „népnevelési hivatásra”. Történelmünk későbbi korszakaira nézve is érvényes figyelmeztetésként állapítja meg: „Sokan voltak s vannak elegenden ma is, a kik azt akarták, hogy a culturállamot játsszuk a helyett, hogy culturállammá

²⁹ ASBÓTH 1875: 77.

³⁰ KEMÉNY 1982b: 531–532.

³¹ Közigazgatási bíróság, in ASBÓTH 1891: 26.

³² Közigazgatási bíróság, in ASBÓTH 1891: 28.

³³ HALÁSZ–SCHWEITZER 2019: 170. Concha említett műve: CONCHA 1877.

lenni igyekeznénk.”³⁴ Nem elég csak a gyerekeket iskolába járatni, írja, a népet is nevelni kell. Ami pedig a közigazgatás nélkül a népnevelés érdekében történik, „az csak fél munka”. A közigazgatás biztosítja a valódi népnevelést, mert az „szakadatlan gondolkodó munka, nemcsak dilettantizmus, hanem szakértelem, nem cliquek gazdálkodása, hanem az állam gondviselése, nem confusio és anarchia, hanem a rendnek erőskező öre és terjesztője [...] amely példa és serkentés által szoktat következetes, rendes munkához, polgárosodott élethez és így teremt culturát”.³⁵ Egy kormányzat értékelésében ezért a legfontosabb szempont az, hogy miként kezeli a közigazgatást – vonja le konklúzióját.

Hogy milyen a jó közigazgatás? Asbóth felfogását talán alábbi sorai tükrözik a legtömörebben: „Követelménye az önkormányzatnak, hogy a localis ügyek localis befolyás alatt döntsenek el; de hogy az állami közigazgatás ügyei localis befolyás alá adassanak, nem önkormányzat, hanem confusio.”³⁶ Szerinte a dualista korszak közigazgatási szervezete egyrészt nem volt képes eleget tenni a vele szemben jogosan támasztott igényeknek, vagyis nem ment elég messzire ott, ahol erre szükség lett volna, másrészt viszont feleslegesen „bontotta meg az autonómiát” ott, ahol erre egyáltalán nem mutatkozott szükség. A konzervativizmustól elválaszthatatlan az arányok és a mértékek tiszteletben tartása – Asbóth ezt ösztönösen érezte, és politikai gondolkodásának is egyik vezérelveként kezelte.

IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

- ASBÓTH János (1875): *Magyar conservatív politika*. Budapest: Légrády Testvérek.
- ASBÓTH János (1891): *A közigazgatási reform: Visszapillantás az államosítási eszme fejlődésére*. Budapest: Franklin-Társulat.
- CONCHA Győző (1877): *A közigazgatási bíraskodás az alkotmányosság és az egyéni joghoz való viszonyában*. Budapest: Athenaeum.
- DESSEWFFY Aurél (1841): *X.Y.Z. könyv*. Pest: Trattner-Károlyi. [Reprint: Budapest: Dialóg Campus, 2014.]
- EGEDY Gergely (2022a): Konzervativizmusunk megalapozása. In BOTOS Máté – FEKETE Balázs (szerk.): *A megőrzés parancsa: Mai magyar konzervatív szerzők esszéi meghatározó könyvekről*. Budapest: MCC Press, 71–80.
- EGEDY Gergely (2022b): Asbóth János programja: Az Andrassy-rendszer konzervatív bírálata. *Kommentár*, 2022/1, 136–145.
- GRATZ Gusztáv (1934): *A dualizmus kora: Magyarország története 1867–1918*. Budapest: Magyar Szemle Társaság.

³⁴ A közigazgatás népnevelési hivatása, in ASBÓTH 1891: 31.

³⁵ A közigazgatás népnevelési hivatása, in ASBÓTH 1891: 33–34.

³⁶ A nemzeti szempont és a közigazgatási érdek, in ASBÓTH 1891: 20.

- HALÁSZ Iván – SCHWEITZER Gábor (2019): A magyar alkotmányfejlődés a polgári kortól napjainkig. In GÁRDOS-OROSZ Fruzsina – HALÁSZ Iván (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba: Alapfogalmak*. Budapest: Dialóg Campus, 167–194.
- KEMÉNY Zsigmond (1982a): Forradalom után. In KEMÉNY Zsigmond: *Változatok a történelemre*. Budapest: Szépirodalmi, 181–374.
- KEMÉNY Zsigmond (1982b): Még egy szó a forradalom után. In KEMÉNY Zsigmond: *Változatok a történelemre*. Budapest: Szépirodalmi, 375–562.
- STIPTA István (1995): A vármegyei szervezet átalakítása Tisza Kálmán miniszterelnöksége idején. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, 46(5), 1–64.
- SZENTPÉTERI NAGY Richard (2024): A magyar konzervativizmus kezdetei. In SZENTPÉTERI NAGY Richard: *Tér avagy a konzervatív távlat*. Budapest: Oriold és Társai, 31–50.
- TAKÁCS Albert (2013a): A közigazgatás eszméje és fogalma. TEMESI István (szerk.): *A közigazgatás funkciói és működése*. Budapest: NKTK, 11–28.
- TAKÁCS Albert (2013b): A közigazgatás feladatai. In TEMESI István (szerk.): *A közigazgatás funkciói és működése*. Budapest: NKTK, 29–52.
- TAKÁCS Albert (2024): Az elegáns gondolkodás. In HALÁSZ Iván – KAISER Tamás (szerk.): *Állam – civilizáció – eszme: Ünnepi tanulmányok a 70 éves Egedy Gergely tiszteletére*. Budapest: Ludovika, 11–36. Online: https://doi.org/10.36250/01183_01